

घटक - 1 का

वैयक्तिक - नियोजन - जीवन

(अ) शारीरिक शिक्षणान्ते व्यवस्थापनः -

शोधन

संघटन केंद्रात्

व्याख्या :- ① "एखादे विरिक्त उद्दीष्ट साध्य करपासाठी इतरांच्या प्रयत्नांचे नियोजन, नियंत्रण व समन्वय करून त्यांना कार्यप्रवण करतो म्हणजेच व्यवस्थापन होय" - जेम्स लुडी.

② "व्यवस्थापन म्हणजेच नियोजन करणे, संघटन करणे, आविर्भाव ठरवणे साधणे मिळवणे समन्वय साधून नियंत्रण ठेवणे होय" - हेन्री फेरोल

③ "दुसऱ्यांमार्फत कार्य करून देण्याची क्रिया म्हणजे व्यवस्थापन होय" - प्रा. एच. कुन्डस.

* व्यवस्थापनाचे स्वरूप व कार्य :-

- 1> नियोजन
- 2> संघटन
- 3> समन्वय
- 4> संप्रेषण
- 5> संचालन
- 6> निर्णय प्रक्रिया
- 7> नियंत्रण
- 8> कार्यप्रेरणा किंवा प्रेरणा
- 9> कार्यवाही
- 10> नेतृत्व
- 11> मूल्यामापन

* व्यवस्थापनाची व्याप्ती :-

- 1) कार्यालयीय व्यवस्थापन
- 2) साधन सामुग्रीचे व्यवस्थापन
- 3) वित्त (पैसा) व्यवस्थापन
- 4) मुलभूत सीपी सुविधाचे व्यवस्थापन
- 5) मनुष्यबळाचे व्यवस्थापन

* व्यवस्थापनाचे महत्त्व :-

- 1) संस्थेची ह्येय द्योरो प्रालन करणे शक्य
- 2) शिक्षणाचा वजी उचावला येणे
- 3) नवमविन तैत्राचा अवलंबन करणे शक्य
- 4) उद्देश प्रालन करण्यस मदत
- 5) साधन सामुग्रीचा पुरेपुर वापर शक्य
- 6) देशाच्या प्रवातिकाच्या जडघडणातील स्थान
- 7) उत्पन्न धरकाचे सुसुजतिकरणा
- 8) स्पर्धी यशस्वी पार पाडण्यासाठी

(ख)

व्यवस्थापनाची संकल्पना :-

- 1) कार्य विभाजन करणे
- 2) अधिकार व जबाबदाशेचे वाटप
- 3) कामाला एकसुत्रिपणा ठेवणे
- 4) प्रेरणा देणे
- 5) प्रशिक्षण व्यवस्था करणे
- 6) सहकार्याची भावना निर्माण करणे
- 7) ऐक्यता
- 8) सामूहिक हितास महत्त्व
- 9) स्तमान व्यवस्था व समाहता
- 10) शिस्त प्रस्थापित करणे
- 11) कार्यचा योग्य नो मोवदना देणे

12) आदेशाची एक वाक्यता टिकवणे :-

शारिरिक शिक्षण व्यवस्थापनाची गुणवत्ता :-

- 1) व्यवसायिक परिक्षण
- 2) चांगले व्यक्तिमत्त्व
- 3) नेतृत्वाचे गूण
- 4) वागणूक
- 5) सहकार्यवृत्ती दृष्टिकोन
- 6) लोकशाही वृत्ती
- 7) कुशल व्यवस्थापन
- 8) आत्मविश्वास
- 9) अभ्यासप्रियता
- 10) निर्णय घेण्याची क्षमता
- 11) आपल्या कार्यात आस्था

व्यवस्थापनाची शैक्षणिक पात्रता :-

- 1) बी.पी.एड, एम.पी.एड, एम.फील, पी.एच.डी, स्नेट-नेट पास असावा.
- 2) व्यवस्थापक स्वतंत्रता खेळात व त्यातील कुशल्यतात निपुण असावा. खेळाचे तेंप व डावपेच, कुशल्यतात पारंगत असावा.

व्यवस्थापन शास्त्र आहे की कला

व्यवस्थापनाचा अभ्यास

करताना व्यवस्थापन शास्त्र आहे की कला याचा अभ्यास करताना आपणांस शास्त्र व कला म्हणजेच काम याचा विचार करावा लागेल.

* *
* व्यवस्थापन एक शास्त्र :-

विचारवर्तीच्या व्याख्या :-

० "शास्त्र म्हणजे विशिष्ट विषयाचे किंवा शाखेचे साध घटनेच्या आधारावरून स्वीकृत केलेला व्यवस्थासंबंधी ज्ञान समुदाय होय".

* शास्त्राची वैशिष्ट्ये :-

१) शास्त्र हे घटनेवरून किंवा एखाद्या समस्या-चे स्वीकारणे हेत असते.

२) शास्त्रामध्ये ज्ञानाची मांडणी करत असतात। शास्त्रीय पद्धतीच्या वापर केला जातो.

३) दोन घटनेत काहीतरी कार्यकरता संबध असतोच त्या समग्रतः शास्त्राची उभारणी होत असते.

४) नविन ज्ञान मिळविलेला किंवा विशिष्ट पद्धतीच्या विचार केला जातो.

५) शास्त्राचे सामाजिक व नैसर्गिक असे दोन प्रकार असून सामाजिक शास्त्रात मानवी वर्तनाच्या तर नैसर्गिक शास्त्रात नैसर्गिक गोष्टीच्या अभ्यास केला जातो.

* व्यवस्थापन एक कला आहे :-

व्याख्या :- ० "विशिष्ट उद्देश्य पूर्ण करण्यासाठी तयार करण्यात आलेल्या विषयांच्या संघ म्हणजेय कला आहे" - किन्स

② " कोणासाठी कार्याची कलेत गाणी करव्याकरिता त्या कार्याच्या विशिष्ट उद्देश्य पूर्ण करण्याकरिता, बुद्धीच्या व केशव्याच्या वापर करण्याच्या जाणीपूर्वक प्रयत्न केलेला असला पाहिजे. - टी. एल. मैसरी.

* वैशिल्ये केलेची :-

1) लक्षादि कार्य उच्छ्लेषी करण्याची पद्धत म्होजे कला होय.

2) कलेमुळे निश्चित उद्देश्य साध्य होवू शकते.

3) कला वैयक्तिक वाव असल्यामुळे ती हरता-लसित करता येत नाही.

4) कलेसाठी जन्मजाल गुणाची गरज असली तरीही संशय व अनुभवानून कला आत्मसात करता येते.

5) कलेतील विशिष्ट उपदीत्य साध्य होण्यासाठी शोनाचा केशव्याचा जाणीपूर्वक प्रयत्न केलेला असतो.

* व्यवस्थापन प्रक्रिया :-

* व्यवस्थापनाची वैशिल्ये :-

① स्कापेक्षा जास्त व्यक्ती लक्ष आल्यास काही गोष्टीमध्ये त्यांची उद्दीत्ये समान असल्यास व्यवस्थापनाची गरज आसते.

② व्यवस्थापनाची अनेक कार्य असून ती परस्पर पुश्क व परस्परशक्ति संबंधित असतात व यातूनच व्यवस्थापनाची प्रक्रिया अव्यतिवत येते.

③ व्यवस्थापनामध्ये अधिकार मणी असते.

(4) व्यवस्था पनाचे महत्वाचे कार्य म्हणजे इतरांकडून काम करून घेणे हेच असते

(5) व्यवस्था पनापुढे भरपूर प्रश्न असतात व त्या प्रश्नावर व्यवस्था पनापुढे भरपूर पर्याय उपलब्ध असतात. त्यातून विशिष्ट पर्यायाची निवड करणे म्हणजे नियमिती होय.

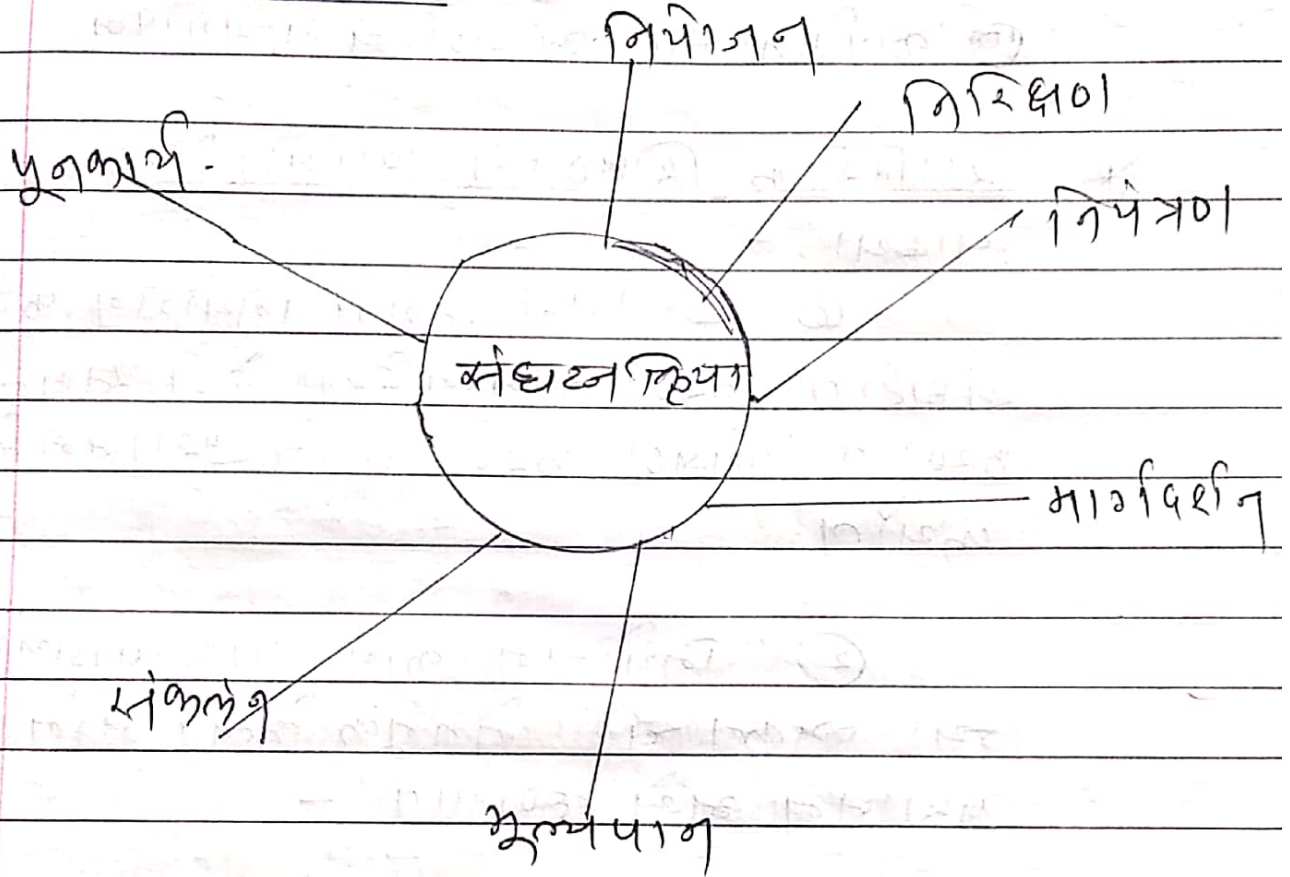
* शाब्दिक शिक्षणाचे संघटनाः-

(1) "संघटन म्हणजे व्यक्तींना किंवा एखाद्या व्यक्तीसमूहाला करावयाच्या कार्यात असा संघ रचणे करणाऱ्या क्रिया कि ज्यावेळीस ते कार्य कार्यक्षमतेने पारदर्शित होणे व समन्वय प्रस्ताविक करून पूर्ण केले जाते" - ऑलिव्हर शेल्डन

(2) "जेव्हा निश्चित असे वैयक्तिक ह्येय व उद्दीष्टे गाठण्यासाठी संघटितरिती काम करण्याच्या व्यक्तींच्या समूहास संघटन असे म्हणतात. - वॉल्ड मर्थ रॉजर्स

(3) "उपक्रमाचे लक्ष व उद्दीष्ट पूर्ण करण्यासाठी नियुक्त केलेले व्यक्ती मधून वाटून देण्या करून निर्माण केलेल्या व्यवस्थेला संघटन असे म्हणतात" - सी. एच. नॉर्थगॉट.

* संघटन क्रिया :-

* संघटनेची गती :-

- ① हेतु स्पष्ट असावा :-
- ② उपलब्ध साहित्य व परिस्थितीचा विचार करावा.
- ③ आदर्शाचा विचार करावा.
- ④ आयोजनामूळे सर्व खेळांडूला शारखा फायदा होईल.
- ⑤ राज्या सोवसच इतर शोथी शकलतीचा विचार करावा.
- ⑥ कामाचे वारप योग्य प्रकारे करणे
- ⑦ आधिकाराचे वारप
- ⑧ अशक्य कार्यामाचे मूल्यमापन करून त्यांचा योग्य तो गौरव करावा.

- (9) कामात एकसुजिपणा ठेवणे
(10) कार्यक्रमाच्या आखणीचे मुख्यमापन

* शाहीशिक शिक्षणाचे प्रशासन :-

व्याख्या :-

① " प्रशासन म्हणजे नियोजन करणे, संघटित करणे, समाजविद्या देणे, समन्वय करणे व नियंत्रण करणे म्हणजे प्रशासन होय" -
केथॉल

② " नियोजन कार्य पार पाडण्यासाठी ज्या व्यक्तीची नेमणूक केली जाते त्याला प्रशासन असे म्हणतात" -

③ " कामाचे नियोजन किंवा आखणी म्हणजे संघटन व ले पूर्ण करण्यासाठी जी व्यक्ती कार्य करते ते म्हणजे प्रशासन होय" -

* शाहीशिक शिक्षण प्रशासनातील तत्वे :-

- (1) नियोजनाचे तत्त्व
(2) सबाबदारी शकिकारण्याचे तत्त्व
(3) कार्य कुशलतेचे तत्त्व
(4) लवचिकतेचे तत्त्व
(5) व्यक्तीगत प्रयत्नाचे तत्त्व
(6) वासिमानतेचे तत्त्व :-